

Bijlage 2

Overzicht van de drie tekstedities met vertalingen

(samengesteld door H.A. Laagland)

De tekst van het schrijfplankje uit Tolsum staat bekend als *Emptio bovis Frisica*, ofwel ‘de Friese koop van een koe’. De eerste tekstuittgave is van de hand van prof. dr. C.W. Vollgraff in 1917. Zijn tekstlezing vond al spoedig haar weg in de wetenschappelijke wereld. Er verschenen verschillende artikelen over het schrijfplankje, waaronder ook artikelen met emendaties op de tekstlezing van Vollgraff; daarmee werd impliciet de tekstlezing door Vollgraff voor het grootste gedeelte geaccepteerd.

In 1943 werd de tekst van het schrijfplankje opgenomen in *Fontes Iuris Romani Antejustiniani* (FIRA). De tekst in deze bronnenverzameling was in hoofdzaak gebaseerd op de tekst van Vollgraff met enkele emendaties van Roos (1918), Boissevain (1919) en Cuq (1919). Deze tekst groeide uit tot de standaardtekst voor het schrijfplankje.

Pas in 2007, negentig jaar na de eerste publicatie van Vollgraff, werd de tekst aan een nieuw grondig onderzoek onderworpen. Directe aanleiding hiervoor was de problematische datering van het plankje volgens de tekstlezing van Vollgraff. Ook de toegenomen kennis over het Romeins cursiefschrift over de afgelopen negentig jaar en de recentelijk ontwikkelde computertechnieken waardoor de inkepingen in het schrijfplankje (letters) beter dan ooit tevoren zichtbaar konden worden gemaakt, waren reden om de tekst opnieuw te onderzoeken. Het resultaat was een compleet nieuwe tekst die prof. dr. A.K. Bowman, dr. R.S.O. Tomlin en prof. dr. K.A. Worp in 2009 hebben gepubliceerd.

Hieronder volgt een overzicht van deze drie belangrijke tekstuittgaven van het Tolsumer schrijfplankje, elk met vertaling. Het overzicht beperkt zich tot de weergave van de genormaliseerde transcriptie (leestekst).

Bij de tekstuittgaven zijn de volgende tekens, afkortingen en begrippen gebruikt:

Ꝟ ꝛ Ꝝ	letters die onzeker zijn gelezen of gedeeltelijk zijn bewaard gebleven
...	alleenstaande punt of punten wijzen op het vermoedelijk aantal letters dat is beschadigd of verloren is gegaan
[...]	verloren gegane letters door de uitgever aangevuld
(...)	letters die afkortingen of symbolen aanvullen tot complete woorden
{...}	door de schrijver geschreven letters die volgens de uitgever uit de tekst moeten worden verwijderd

vacat deel van de regel dat niet door de schrijver beschreven is
m1, m2 verschillende handschriften binnen een document

Tekst Volgraff(1917): eerste onderzoek

In 1917 publiceert C.W. Vollgraff als eerste een tekst van het Tolsumer schrijfplankje. Volgens deze tekst is het plankje een koopcontract van een koe tussen een Romein (Gargilius Secundus) en een inheemse inwoner (Stelus, zoon van Riparius). Een eenduidige datering van het plankje biedt de lezing van Vollgraff niet; zelf meent Vollgraff dat het document is opgemaakt in 116 na Christus.

Vollgraff heeft in zijn genormaliseerde transcriptie de afkortingen uit zijn diplomatische transcriptie aangevuld zonder gebruik te maken van ronde haakjes (...) en hij heeft de onderpunten uit zijn diplomatische transcriptie weggelaten; in de weergave hier is dit zo overgenomen.

Voorzijde:

Gargilius Secundus nummis
centum et quindecim a S[t]el[o] Riparii

Beoso vila Lopetei

4 rite uti licet bovem

emi teste Cesdio, centurioi

legionis Victriciis, Muto Admeto,

centurioni legionis Rapacis. ius civile abesto. emtum

8 Caio Fuufio Gnaeo Min-

icio consulibus, ante diem quantum idus Septembres. rebus praestari recte Lilus,

Duerretus veteranus.

Vertaling:

Ik, Gargilius Secundus, heb voor honderd vijftien sestertiën van Stelus, zoon van Riparius, de Beosiër, van het landgoed van Lopeteius, op de gebruikelijke wijze, zoals geoorloofd is, een rund gekocht, waarbij getuige was Cesdius, centurio van het legioen Victrix, en Mutus Admetus, centurio van het legioen Rapax. Het burgerlijk recht sta hierbuiten. Gekocht onder het consulaat van Caius Fufius en Gnaeus Minicius op de vijfde dag voor de idus van september (9 september). Dat voor de zaken naar behoren wordt ingestaan (hebben beloofd) Lilius en de verteraan Duerretus.

Achterzijde:

Titus Cesdius, Titi filius legionis Victriciis

Numerius Iunnius Marci filius

Tiberius Lievus Erepus

4

legionis Victricis, Numerii filius.

Caius Tiberii filius Seceduuus.

venditoris ipsius.

Vertaling:

Titus Cesdius, zoon van Titus, van het legioen Victrix.

Numerius Iunnius, zoon van Marcus.

Tiberius Lievus Erepus, van het legioen Victrix, zoon van Numerius.

Caius, zoon van Tiberius, Seceduuus.

(het zegel) van de verkoper zelf.

Tekst FIRA III, 137 (1943): standaardtekstuitgave

De tekst zoals deze in 1943 wordt gepubliceerd in de bronnenverzameling *Fontes Iuris Romani Antejustiniani* (FIRA) geldt voor de jaren na publicatie ervan als de standaardtekst van het Tolsumer schrijffplankje. Het probleem van de datering blijft.

Voorzijde

Gargilius Secundus n(ummis)

CXV a S[t]el[o] Reperii

Beeoso vila Lopetei

4 rite uti l(icet) bovem

emi teste Cesdio c(enturion)i

leg(ionis) V, Muto Admeto

c(enturion)I leg(ionis) I. R(edhibitio) i(us) c(ivile) a(besto). Emtum

8 C. Fuufio Cn. Min

icio cos V [I]d(u)s S[eptembris]. R(ebus) p(raestari) r(ecte) Lilus

Duerretus vet(eranus).

Vertaling

Ik, Gargilius Secundus, heb voor honderdvijftien sestertiën van Stelus, zoon van Reperius, de Beosiër, van het landgoed van Lopeteius, op de gebruikelijke wijze, zoals geoorloofd is, een rund gekocht, waarbij getuige was Cesdius, centurio van Er zij geen retournering. Het burgerlijk recht zij afwezig. Gekocht onder het consulaat van Caius Fufius en Gnaeus Minicius op de vijfde dag voor de *idus* van september. Dat voor de zaken naar behoren wordt ingestaan (hebben beloofd) Lilius en de verteraan Duerretus.

Achterzijde:

T(itus) Cesdius T(iti) f(ilius) leg(ionis) V. (m2)

	N(umerius) Iunnius M(arci) f(ilius).	(m3)
	Ti(berius) Lievus Erepus	(m4)
4	leg. V Numerii f(ilius)	
	Caius Ti(berii) f(ilius) Seceduus.	(m5)
	V(enditoris) ipsius.	(m6)

Vertaling:

(2de hand) Titus Cesdius, zoon van Titus, van het vijfde legioen.

(3de hand) Numerius Iunnius, zoon van Marcus.

(4de hand) Tiberius Lievus Erepus, van het vijfde legioen, zoon van Numerius.

(5de hand) Gaius, zoon van Tiberius, Seceduus.

(6de hand) (het zegel) van de verkoper zelf.

Tekst Bowman, Tomlin, Worp (2009): herinterpretatie

In 2009 publiceren Bowman, Tomlin en Worp een geheel nieuwe transcriptie van de tekst. Het schrijfplankje is een schuldverklaring tussen de slaaf Carus (of: Andecarus) (schuldeiser) en een schuldenaar van wie de naam onbekend is. Het document kan nu wel gedateerd worden: het is opgesteld op 23 februari 29 n. C.

Voorzijde:

	Çaro Iulia(e) Secundaę
	quos ea red(d)ere
	đeb(e)o qua dię peťie-
4	rit aut ad quem
	ea res pertinebi(t).
	Actum VII K(alendas) Mar-
	tia(s) Çiř.c.ęmium
8	C(aio) Fufęo Gemin-
	{i}o co(n)s(ule). Iņterpřeta-
	Quadratus -vit (vacat)

Vertaling:

[Ik verklaar te hebben ontvangen een geldbedrag afkomstig van?] Carus (?), slaaf van Iulia Secunda, dat ik aan haar (?) moet teruggeven op de dag waarop hij/ zij (zelf) erom zal vragen of aan wie dit zal toekomen. Opgemaakt op 23 februari te [plaatsnaam], tijdens het consulaat van C. Fufius Geminus. Quadratus was tolk (of: handelde als tussenpersoon).

Achterzijde:

linker paneel

rechter paneel

	T(itus) Cassius	tr(ibunus) leg(ionis) V(m2)
	Miunni.	mi(l)l(es) n(umeri) (m3)
	Batavo	rum.(symbol?)
4	(vacat)	Bonumotus
	Caturix	tj Sec (m4) ipsius

Vertaling:

(2de hand) Titus Cassius, tribuun van het vijfde legioen.

(3de hand) Miunnio, soldaat van de eenheid van de Bataven, van de centurie (of: decurie) van Bonumotus (?).

(4de hand) Caturix, slaaf van de genoemde Secunda (?)

Beknopte bibliografie van tekstuitgaven, in chronologische volgorde:

C.W. Vollgraff, 'Eene romeinsche koopacte uit Tolsum', in: *De Vrije Fries* 25 (1917), pp. 71-101. – Digitaal via: <http://www.friesgenootschap.nl/artikelen/frame.htm?uri=dvf-0372-1917-25.pdf>

C.W. Vollgraff, 'De tabella emptionis aetatis Traiani nuper in Frisia reperta', in: *Mnemosyne* 45 (1917), pp. 341-352.

A.G. Roos, 'Quo tempore exarata sit tabella emptionis in Frisia nuper reperta', in: *Mnemosyne* N.S. 46, Leiden (1918), p. 201-205.

Ed. Cuq, 'Une tablette à la cire du musée de Leeuwarden', in: *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Comptes rendus des séances de l'année 1918*, Paris (1919), pp. 265-282.

U.Ph. Boissevain, 'La tablette d'achat de Tolsum (Frise)', in: *Revue des études anciennes* 21 (1919), pp. 91-96.

E. Weiss, 'Römisch-Germanischer Kaufvertrag vom Jahre 116 n. Chr.', in: *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 23 (1926), pp. 331-346.

S. Riccobono e.a. (eds.), *Fontes Iuris Romani Antejustiniani* (FIRA), Florence 1943, III: *Negotia*, nr. 137, pp. 438-439.

E. Slob, 'De koopakte van Tolsum in het Fries Museum', in: *De Vrije Fries* 75 (1995), pp. 7-18.

E. Slob, 'De koopakte van Tolsum', in: *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis*, 66 (1998), pp. 25-52.

A.K. Bowman, R.S.O. Tomlin & K.A. Worp, 'Emptio bovis Frisica: the "Frisian ox sale" reconsidered', in: *The Journal of Roman Studies* 99 (2009), pp. 156-170.